

Immanuel Kant

ANTROPOLOGIJA V PRAGMATIČNEM OZIRU

Predgovor

31

Ves napredek v kulturi, s katero se človek šola, ima za cilj, da bi ta pridobljena znanja in spretnosti lahko rabil v svetu; toda najpomembnejši predmet v svetu, za katerega jih lahko rabi, je *človek*: ker je sam svoj poslednji cilj. – Spoznanje človeka, sledeč njegovi species, kot z umom obdarjeno zemeljsko bitje, torej še posebej zasluži, da imenujemo *spoznanje sveta*; četudi tvori le del zemeljskih kreaturev.

Nauk o poznavanju človeka, napisan sistematično (antropologija), ima lahko bodisi *fiziološko* ali pa *pragmatično* gledišče. – Fiziološko poznavanje človeka ima za cilj raziskovanje tega, kar iz njega naredi *narava*, pragmatično pa to, kar on, kot svobodno delujoče bitje napravi, oziroma lahko in naj napravi, iz samega sebe. – Kdor brska za naravnimi vzroki, npr., v čem naj bi temeljila zmožnost spominjanja, lahko kar naprej (sledeč Cartesiusu) modruje o sledovih vtisov, ki ostajajo v možganih in jih puščajo doživeta občutja; a pri tem mora priznati: da je v tej igri svojih predstav zgolj gledalec in da mora pustiti naravi, da deluje, s tem ko ne pozna možganskih živcev in

vlakeni, tudi ne zna rokovati z njimi za svoj namen: zatorej je vse teoretsko modrovanje o tem čista izguba. – Če pa uporabi zaznave tega, kar je v spominu našel kot ovirajoče ali spodbujajoče, da bi ga razširil ali pa naredil okretnejšega in za to rabi poznavanje človeka, potem bi to bil en del antropologije *pragmatičnega* namena in prav ta je tista, s katero se tu ukvarjamo.

Take antropologije, gledane kot *poznavanje sveta*, ki mora slediti *šoli* potem še ne bomo imenovali *pragmatična*, če vsebuje povsod razširjeno spoznanje *stvari* v svetu, npr. živali, rastlin in mineralov v različnih državah in klimah, temveč če vsebuje spoznanje človeka kot *svetovljana* [Weltbürger]. – Zato tudi še ne bomo poznavanja človeških ras, kot tudi produktov, ki pripadajo igri narave, prišteli k pragmatičnemu, ampak teoretičnemu poznavanju sveta.

Izraza: *poznati svet in imeti svet*, sta v svojem pomenu še vedno precej daleč drug drugemu; tako prvi *razume* le tisto igro, ki jo je opazoval, drugi zgolj tisto, v kateri je *igral*. – Antropologija je na zelo neugodnem stališču, da mora presojeti tako imenovani *veliki svet*, stan imenitnikov; tadva sta si bodisi preblizu ali pa predaleč drug od drugega.

K sredstvom za razširitev antropologije po obsegu spadajo *potovanja*; bodisi da gre tudi le za branje potopisov. Vendar si je treba pred tem doma, v občevanju s someščani in rojaki* pridobiti poznavanja ljudi, če hočemo vedeti, kaj naj iščemo zunaj, da ga lahko razširimo v večjem obsegu. Brez takega načrta (ki že predpostavlja poznavanje človeka) ostaja svetovljan glede svoje antropologije vedno zelo omejen. *Generalno* poznavanje tu venomer predhaja *lokalnemu*; če naj bo to urejeno in vodeno prek filozofije: brez nje vse pridobljeno spoznanje ni nič drugega kot fragmentarično blođenje in ne more figurirati kot znanost.

*Veliko mesto, središče kraljestva, v katerem se nahajajo deželni collegia vlade taistega, ki ima univerzo (za kulturo znanosti) in pri tem še položaj za pomorsko trgovino, ki ji reke iz notranjosti dežele, kot tudi mejne oddaljene dežele različnih jezikov in običajev spodbujajo promet, – tako mesto, kot na primer *Königsberg* na reki Pregel, že lahko jemljemo za pripraven kraj za razširjanje tako poznavanja človeka kot tudi poznavanja sveta; lahko ju pridobimo, tudi če ne potujemo.

A vendar se vsem poskusom, da bi s temeljitostjo dospeli do take znanosti, zoperstavljajo izdatne težave, ki se drže same človekove narave.

1. Človek, ki opazi, da ga opazujemo in želimo raziskovati, se nam bo kazal v zadregi (ženiran), zato se ne *more* pokazati, kot je; ali pa se *pretvarja* in noče, da ga spoznamo, kakor je.

2. Če pa hoče raziskovati samega sebe, pa pride, predvsem kar zadeva njegovo stanje v afektu, ki potem navadno ne dopušča nobenega *pretvarjanja*, v kritičen položaj; namreč da se, če so gonila* aktivna, ne opazuje; in če se opazuje, gonila mirujejo.**

3. Kraj in časovne okoliščine povzročé, če so nenehne, *navade*,*** ki so, kot rečemo, druga narava in človeku otežujejo sodbo o samem sebi; za kaj naj se ima, še raje pa, kakšno mnenje naj si napravi o drugem, s katerim občuje; kajti sprememba položaja, v katerem je človek prek svoje usode ali v kate-rega kot pustolovec postavlja samega sebe, antropologiji zelo otežujejo, da bi jo povzdignili v rang formalne znanosti.

Končno pa sicer**** tudi niso viri, ampak pomagala antropologije: svetovna zgodovina, biografije, da, igre in romani. Kajti četudi zadnji nimajo za podlago izkustva in resnice, temveč izmišljije [Erdichtung], in je tu dovoljeno pretiravanje v značajih in situacijah, v katere so ljudje postavljeni kot v sanjah; zdi se torej, da nas ne morejo poučiti v poznavanju človeka, vseeno pa je treba značaje, kot sta jih zasnovala npr. Richardson ali Moliere, v svojih *temeljnih potezah* jemati iz opazovanja dejanskega dejljanja in nehanja človeka; po stopnji so sicer pretirani, po kvaliteti pa se morajo ujemati s človekovo naravo.

* Triebfeder

** A: »a če se opazuje, *potem* gonila mirujejo«

*** Angewohnungen

**** A: »so sicer«

Sistematično zasnovana in vendar popularno (prek navezave na primere, ki jih lahko vsak bralec najde), v pragmatičnem oziru napisana antropologija, ima za bralstvo to prednost: da prek popolnosti naslovov, pod katere lahko spravimo to ali ono opaženo človeško lastnost, ki se prebije v prakso, daje bralcu toliko priložnosti in spodbud, da tematizira vsako posebej in jo postavi v rubriko, ki ji pripada; s tem se dela [die Arbeiten] v njej kar sama od sebe razdele med ljubitelje tega študija, in prek enotnosti načrta so zedinjena v ravno eno celoto; zaradi česar je potlej spodbujena in pospešena rast splošno koristne znanosti.*

PRVA KNJIGA

O SPOZNAVNI ZMOŽNOSTI

O ZAVESTI SAMEGA SEBE

34

§1. Da zmore človek v svoji predstavi imeti jaz [das Ich], ga neskončno povzdigne nad vsa druga na zemlji živeča bitja. S tem je *oseba*, poseduje enotnost zavesti, ob vseh spremembah, ki ga morda dolete, ena in ista oseba, tj., od *stvari*, kot so tudi nerazumne živali, s katerimi lahko ravna, kot se mu zljubi, po rangi in vrednosti [Würde] popolnoma različno bitje; tudi če tega jaz še ne more izgovoriti; saj ga vendar ima v mislih: kot ga vsi jeziki vendar morajo misliti, če govore v prvi osebi, tudi če sicer te jaznosti [Ichheit] ne izražajo prek posebne besede. Kajti ta zmožnost (namreč misliti) je *razum*. Je pa nenavadno: da otrok, ki zna že prav urno govoriti, vendar kar pozno (morda celo leto kasneje) sploh šele začne, govori skoz [durch] *jaz*, do takrat pa je o sebi govoril v tretji osebi (Karl hoče jesti, oditi, itd.), in zdi se, ko začenja govoriti skoz *jaz*, da se mu je obenem nekaj posvetilo; od tega dne

* V mojem, v začetku svobodno prevzetem, kasneje kot profesura naloženemu poslu *čiste filozofije*, imam, skoraj vseh trideset let, dve predavanji, ki ciljata na *poznavanje sveta*: namreč (v zimskem semestru) *antropologijo* in v (poletnem) *fizično geografijo*; tudi drugi stanoviti so ju radi poslušali kot popularna predavanja; priročnik, ki ga imate v rokah, vsebuje prva; druga pa, ki sem jih potreboval za ta tekst, so v rokopisu, ki ga verjetno ne zna brati nihče drug kot jaz, zato bi mi jih v moji starosti bilo komajda mogoče izdati.

se nikoli ne vrne v oni način govorjenja. – Pred tem je samega sebe zgolj čutil, zdaj samega sebe *misli*. – Antropologom bo verjetno kar težko razjasniti ta fenomen.

Zdi se, da opažanje: otrok pred prvim četrletjem po svojem rojstvu ne izraža ne joka ne smeha, verjetno temelji ravno tako na razvoju določenih predstav, užaljenosti in nepravilnosti. – Da začenja v tem časovnem razdobju z očmi spremljati svetleče predmete, ki mu jih kažemo, je grobi začetek napredovanja *zaznav* (aprehenzija predstave občutja), da bi jo razširil k *spoznanju* predmetov čutil, tj., k *izkustvu*.

Da ga kasneje, ko poskuša govoriti, lomljenje besed naredi materi in dojiljam tako ljubkega in jih navda, da ga stalno objemajo in ljubkujejo, in ga verjetno zaradi spolnitve vsake želje in volje razvadijo v majhnega vodjo; to ljubkost bitjeca, v času njegovega razvoja k človeškosti, moramo verjetno pripisati njegovi nedolžnosti in odprtosti vseh njegovih še napačnih izjav, pri čemer, po eni strani, ni nič skritega ali slabega, po drugi pa ga pripisujemo naravni drži dojilj, da ugone bitju, ki se prilizujoč popolnoma prepusti samovolji drugega, da mu je odobren čas igre, najsrečnejši izmed vseh, pri čemer vzgojitelj s tem, da sebe tako rekoč naredi za otroka, še enkrat uživa to prijetnost.

Spomin na otroška leta pa še zdaleč ne seže vse do tega časa; ker ni bil čas izkušnje, temveč zgolj razpršenih, od pojmov objekta še ne zedinjenih *zaznav*.

O PEDAGOGIKI

36 UVOD*

Človek je edino bitje [das Geschöpf], ki mora biti vzgajano. Pod vzgojo namreč razumemo nego (prehranjevanje, vzdrževanje), disciplino (strogo) in poleg izobrazbe še poduk.** Sledeč temu je človek dojenec, gojenec, in učenec.

Živali uporabljajo svoje moči, brž ko imajo katere od njih redno, tj., na način, da ne postanejo njim samim škodljive. Dejansko je občudovanja vredno, če npr. motrimo mlade lastovke, ki so se komajda izvalile in so še slepe, kako ne znajo nič manj kot to, da spuščajo ekstremente iz gnezda. Živali zato ne potrebujejo nege, največ le hrano, toploto in navajanje, ali neko določeno varstvo. Največ živali potrebuje prehranjevanje, a nobene

* Izšlo tudi v PROBLEMIH 11/88 (RAZPRAVE 4, »ŠOLSKO POLJE«), str. 147–158, *prevod* Zdravko Kobe.

** V originalu: »Unter Erziehung verstehen wir die Wartung (Verpflegung, Unterhaltung), Disziplin (Zucht) und Unterweisung neben Bildung.«

nege. Pod nego [Wartung] razumemo namreč vnaprejšnjo skrb staršev, da otroci ne rabijo svojih moči škodljivo. Če bi, npr., kaka žival, takoj ko pride na svet, kričala, kot to počno otroci, bi nezmotljivo postala plen volkov in drugih divjih živali, ki bi jih privabila s svojim dretjem.

Disciplina ali strogost [Zucht] predrugači živalskost v človeškost. Žival je že prek svojega instinkta vse; tuji um je vse že priskrbel za taisto. Človek pa potrebuje lastni um. Nima instinkta in si mora sam narediti načrt svojega obnašanja. Ker pa ni takoj sposoben tega storiti, temveč pride na svet neizdelan [roh], morajo to zanj storiti drugi.

Človeški rod mora celotno naravno dispozicijo človeškosti prek lastnega truda postopoma razviti sam.* Ena generacija vzgaja drugo. Prvi začetek lahko pri tem iščemo v surovem ali tudi v popolnem, izoblikovanem stanju. Če to zadnje prevzamemo kot prejšnje in prvo: tako je moral človek pozneje spet zdvijati in posuroveti.

Disciplina prepreči, da človek zaradi svojih živalskih vzgonov ne odstopi od svojega poslanstva [Bestimmung], človeškosti. Mora ga, na primer, omejiti, da se divji in nepremišljen ne poda v nevarnosti. Strogost [Zucht] je torej zgolj negativna, je namreč ravnanje, s katerim človeku vzamemo divjost, poduk pa je pozitivni del vzgoje.

Divjost je neodvisnost od zakonov. Disciplina podvrže človeka zakonom človeškosti in mu začenja dajati čutiti prisilo zakonov. To pa se mora zgoditi zgodaj. Tako, na primer, ne pošljamo otrok v šolo v začetku že z namero, da naj bi se tam kaj naučili, temveč da naj bi se navadili mirno sedeti in opazovati točno to, kar jim je predpisano, da ne bi v prihodnosti samovoljno in nemudoma izvedli vsake svoje domislice.

Človek pa ima po naravi tako veliko nagnjenje k svobodi, da ji, če je nekaj časa navajen nanjo, vse žrtvuje. Prav zato je torej treba disciplino, kot rečeno,

* »Die Menschengattung soll die ganze Naturanlage der Menschheit, durch ihre eigene Bemühung, nach und nach von selbst herausbringen.«

začeti uporabljati zelo zgodaj, kajti če se to ne zgodi, je kasneje človeka težko spremeniti. Potem sledi vsaki svoji muhi. To vidimo tudi pri divjih narodih, da se, tudi če dolgo časa služijo Evropejcem, nikoli ne navadijo na njihov način življenja. Pri njih pa to ni plemenito nagnjenje k svobodi, kot mislijo Rousseau in drugi, temveč neka surovost, ko žival v človeku do neke mere v sebi še ni razvila človeškosti. Zato je treba človeka zgodaj navaditi, da se podredi predpisom uma. Če ga v mladosti prepustimo njegovi volji in mu ničesar ne oporekamo, obdrži določeno divjost skoz vse svoje življenje. In tem tudi ne pomaga, da jim v mladosti prizanaša vse prevelika materinska nežnost, ker se jim bo vnaprej toliko bolj z vseh strani nasprotovalo in bodo povsod dobivali udarce, takoj ko se bodo spustili v posle sveta.

To je običajna napaka pri vzgoji velikih, da jim, ker so določeni za vladanje, tudi v mladosti nikoli zares ne nasprotujejo. Pri človeku je nujno, zaradi njegovega nagnjenja k svobodi, obrusiti njegovo surovost; pri živali pa zaradi njenega instinkta ne.

38

Človek potrebuje nego in izobrazbo. Pod izobrazbo razumemo strogost in poduk. Te, kot vemo, ne potrebuje nobena žival. Kajti nobena se ne uči od starejših, razen ptiči svojega petja. V tem jih poučujejo starejši in ganljivo je gledati, ko, kot v šoli, starica na vso silo poje svojim mladičem in se ti trudijo iz svojih malih grl proizvesti iste tone. Da bi se prepričali, da ptiči ne pojejo po instinktu, temveč se dejansko nauče, je vredno truda narediti poskus in odvzeti približno polovico kanarčkovih jajčec ter jim podtakniti jajca vrabcev, ali tudi čisto mlade vrabce zamenjati z njihovimi mladiči. Če zdaj te odnesemo v sobo, kjer ne morejo slišati vrabcev zunaj, se nauče pesem kanarčkov in dobimo pojoče vrabce. Dejansko moramo zelo občudovati to, da vsaka od ptičjih vrst obdrži določen glavni napev in tradicija tega napeva je verjetno najzvestejša na svetu.

Človek lahko postane človek le prek vzgoje. Nič drugega ni, kot to, kar naredi iz njega vzgoja. Pripomniti je treba, da človeka vzgajajo ljudje, ki so prav tako vzgojeni. Zato tudi pomanjkanje discipline in poduka pri nekaterih ljudeh te naredi za slabe vzgojitelje svojih gojencev. Če bi se kdaj bitje višje vrste navzelo naše vzgoje, bi vendarle videli, kaj bi lahko postalo iz človeka.

Saj vzgoja človeka deloma kaj nauči, deloma pa pri njem tudi kaj razvije: tako ne moremo vedeti, kako daleč segajo pri nas naravne dispozicije. Če bi tu vsaj naredili poskus s podporo vélikih in z združenimi silami mnogih, tedaj bi nam tudi to dalo sklepe o tem, približno kako daleč človek zmore priti.* Toda za spekulativno glavo je prav tako pomembno, kot je za človekoljuba žalostno gledati, kako véliki največkrat skrbe le sami zase in ne sodelujejo pri tem pomembnem eksperimentu vzgoje na ta način, da bi narava napravila korak bliže k popolnosti.

Ni ga, ki ne bi bil v svoji mladosti zanemarjen in ne bi v zrelih letih sam uvidel, v čem je bilo kaj zamujeno, bodisi da gre za disciplino ali kulturo (tako tudi lahko imenujemo poduk). Tisti, ki ni kultiviran, je surov, kdor ni discipliniran, je divji. Zamuditi pri disciplini je večje zlo kot pri kulturi, kajti to lahko še nadoknadimo; divjosti pa se ne da odpraviti in napak glede discipline ni nikoli mogoče nadomestiti. Morda da bo vzgoja vedno boljša in bo vsaka naslednja generacija stopila bliže izpopolnjenju [Vervollkommung] človeštva; za edukacijo tiči namreč velika skrivnost popolnosti človeške narave. To se lahko godi od zdaj dalje. Kajti šele zdaj začenjajo pravilno presoјati in jasno videti, kaj pravzaprav sodi k dobri vzgoji. Očarljivo je predstavljati si, da bo človekova narava skoz vzgojo vse boljše razvita, da jo lahko privedemo v formo, ki je primerna človeštvu/človeškosti. To nam odpira razgled k bodočemu srečnejšemu človeškemu rodu.

Zato je zasnutek teorije vzgoje krasen ideal in nič ne škodi, če ga nismo takoj sposobni uresničiti. Le ideje ne smemo imeti za tako himerično in je preklicati kot lep sen, če pri njenem izvajanju nastopijo ovire.

Ideja ni nič drugega kot pojem popolnosti, ki je v izkustvu še ne najdemo. Na primer: ideja spolne, po pravih pravičnosti vodene republike! Je zato nemogoča? Najprej mora biti naša ideja le pravilna in potem pri vseh ovirah, ki še stojе na poti njeni izvedbi, sploh ni nemogoča. Če bi, na primer, vsakdo lagal, bi bilo zato govorjenje resnice gola marnja? In ideja vzgoje, ki razvije vse naravne zmožnosti v človeku, je zato vsekakor resnična.

* *Kant*: »wie weit es Mensch etwa zu bringen vermöge«.

Pri zdajšnji vzgoji človek ne doseže čisto namena svojega bivanja. Kako različno žive ljudje! Uniformnost se med njimi lahko zgodi le, če ravnajo po enakorodnih načelih in ta načela bi morala postati njihova druga narava. Lahko izdelujemo načrt bolj smotrne vzgoje in damo napotilo naslednikom, ki ga postopoma realizirajo. Pri avriklijih, na primer, vidimo, da dobimo vse ene in iste barve, če jih gojimo iz korenine; če pa, nasprotno, posejemo njihovo seme, jih dobimo v čisto drugih in najrazličnejših barvah. Narava je vanje vendarle položila kali in od pravega setja in presajevanja je odvisno, če jih v njih razvijemo. Tako tudi pri človeku!

V človeštvu je mnogo kali in zdaj je naša stvar, da naravne zmožnosti razvijemo proporcionalno in da razvijemo človeškost iz njenih kali ter storimo, da človek doseže svojo opredeljenost [Bestimmung]. Živali jo izpolnjujejo same po sebi, ne da bi jo poznale. Človek mora šele poskušati, da bi jo dosegel, to pa se ne more zgoditi, če niti nima pojma o svoji opredeljenosti. Pri individuumu je doseganje poslanstva tudi popolnoma nemogoče. Če vzamemo za domnevo dejansko izobraženi prvi človeški par, bi vseeno hoteli videti, kako vzgaja svoje potomce. Prvi starši že dajejo otrokom nek primer, otroci ga posnemajo in tako se razvije nekaj naravnih dispozicij. Vseh se ne da izobraziti na ta način, saj so največkrat le priložnostne okoliščine tiste, pri katerih otroci vidijo primere. Včasih otroci sploh niso imeli pojma o popolnosti, ki jo človeška narava lahko doseže. Tudi mi še nismo na čistem s tem pojmom. Gotovo pa je, da niso posamezni ljudje tisti, ki pri vsej vzgoji svojih gojencev ne morejo priti tako daleč, da bi ti dosegli svojo opredeljenost. Ne posamezni ljudje, ampak človeški rod naj dospe tja.

Vzgoja je večšina [Kunst], njeno izvajanje morajo izpopolniti številne generacije. Vsaka generacija, ozaljšana z znanji prejšnjih, lahko vedno bolj vzpostavlja vzgojo, ki razvija vse človekove naravne dispozicije proporcionalno in smotno in tako vodi ves človeški rod k njegovemu poslanstvu. – Previdnost [die Vorsehung] je hotela, da človek iz sebe privede dobro in tako rekoč pravi človeku: »Pojdi v svet,« – tako bi na primer lahko človeka nagovoril Stvarnik! – »opremil sem te z vsemi dispozicijami za dobro. Na tebi je, da jih razviješ in tako sta tvoja lastna sreča in nesreča odvisni edinole od tebe samega.«

Človek naj svoje dispozicije za dobro šele razvije; previdnost jih vanj ni položila že izgotovljenih; so gole dispozicije, brez moralne razlike. Samega sebe narediti boljšega, samega sebe kultivirati in, če je hudoben, pri sebi proizvesti moralnost, to naj človek naredi. Če pa trezno premislimo, ugotovimo, da je to zelo težko. Zato je vzgoja največji problem in najtežje, kar je mogoče naložiti človeku. Uvid je namreč odvisen od vzgoje in vzgoja je spet odvisna od uvida. Zato vzgoja zgolj postopoma napravi korak naprej in le tako, da ena generacija svoje izkušnje in znanja preda naslednji, ta pa spet kaj doda in to preda sledeči, lahko pride do pravilnega pojma načina vzgoje. Katera velika kultura in izkušnja tega pojma ne predpostavlja? Potemtakem je moral nastati pozno in tudi mi ga še nismo izčistili. Ali naj vzgoja v posamičnem raje posnema izobrazbo človeštva v splošnem, prek njegovih različnih generacij?

Dve človekovi iznajdbi lahko imamo verjetno za najtežji: večščino vladanja in vzgoje namreč. In vendar je sporna že sama njuna ideja.

Kje torej začnemo razvijati človekove dispozicije? Naj začnemo pri neizoblikovanem [roh] ali pri že izoblikovanem stanju! Težko si je misliti razvoj iz neizoblikovanosti (zato je tudi pojem prvega človeka tako težak), in vidimo, da je razvoj iz takega stanja vedno padel nazaj v surovost in se šele potem ponovno vzdignil iz nje. Tudi pri zelo nravnih [gestittet] ljudstvih najdemo v najzgodnejših poročilih, ki so nam jih zapustila zapisana – in koliko kulture ne pripada pisanju? tako bi z ozirom na nravne ljudi začetek pisave lahko imenovali začetek sveta – da močno mejijo na surovost.

Ker se razvitje naravnih dispozicij pri človeku ne dogodi samo po sebi, je vsa vzgoja – večščina [Kunst]. Narava ni vanj položila nobenega instinkta zanj. Izvor in tudi napredek te večščine je bodisi *mehaničen*, brez načrta, urejen po danih okoliščinah, ali *zakonit*.* Mehanično izhaja večščina vzgajanja zgolj iz priložnosti, ki se zgode, kjer izkusimo, ali je nekaj človeku škodljivo ali koristno. Vsa večščina vzgajanja, ki nastane zgolj mehanično, mora biti zelo pomanjkljiva in polna napak, ker ni osnovana načrtno. Ve-

* Kant: judizös.

ščina vzgajanja mora postati zakonita, če naj človeško naravo razvije tako, da ta doseže svoje poslanstvo. Že vzgojeni starši so primeri, po katerih se oblikujejo otroci, za ravnanje po njih. Če pa naj ti postanejo boljši, mora pedagogika postati študij, drugače ne moremo od nje ničesar pričakovati in v vzgoji pokvarjeni vzgaja drugega. Mehanizem vzgojiteljske veščine mora biti preobražen v znanost, drugače nikoli ne bo postala sovisno prizadevanje in ena generacija bo morda zrušila, kar bi druga že zgradila.

Princip veščine vzgoje, ki naj bi ga imeli pred očmi še zlasti taki možje, ki delajo načrte za vzgojo, je: otroke naj ne vzgaja po sedanjem, temveč prihodnjem, mogoče boljšem stanju človeškega rodu, to je, po ideji človeškosti in njenega celotnega poslanstva. Ta princip je zelo pomemben. Starši običajno vzgajajo svoje otroke le tako, da sodijo v sedanji svet, četudi je pokvarjen. Morali pa bi jih vzgajati bolje, da s tem proizvedemo prihodnje boljše stanje. Naletimo pa na dve oviri: 1) starši namreč navadno skrbе le zato, da njihovi otroci v svetu dobro napredujejo,* in 2) vladarji gledajo podložnike le kot instrumente za svoje namere.

42

Starši skrbе za hišo, knezi za državo. Oboji nimajo za končni cilj najboljšega na svetu in popolnosti, za kar je človeškost določena in za kar ima tudi dispozicijo. Dispozicija za vzgojni plan mora biti narejena kozmopolitsko. Ali je potem svetovno najboljša ideja, ki je lahko škodljiva našemu privatno-najboljšemu? Nikoli! Kajti tudi če se zdi, da je pri njej treba kaj žrtvovati, prek nje ne spodbujamo ničesar drugega kot najboljše sedanjega stanja. In potem, kakšne krasne posledice jo spremljajo! Dobra vzgoja je ravno to, iz česar izvira vse dobro v svetu. Vse bolj je treba le razvijati kali, ki leže v človeku. Vzrokov za zlo namreč ne najdemo v naravnih dispozicijah človeka. Le to je vzrok zla, da narava ni spravljena pod pravila. V človeku so le kali k dobremu.

Od kod pa naj bi v svet prišlo boljše stanje? Od vladarjev ali od podložnikov? Da ti namreč najprej poboljšajo samega sebe in se za pol poti pribli-

* V originalu: »Die Eltern nämlich sorgen gemeiniglich nur dafür, daß ihre Kinder gut in der Welt fortkommen ...«

žajo dobri vladi? Če naj bi ga utemeljili vladarji: izobrazba princev se mora poboljšati, dolgo časa je imela veliko napako, da jim v mladosti niso nasprotovali. Drevo, ki stoji samo na polju, rase krivo in široko razširi svoje veje; nasprotno pa drevo, ki stoji sredi gozda, rase naravnost navzgor, ker poleg njega stoje druga drevesa, in išče zrak in sonce nad sabo. Vendar je še vedno bolje, da so vzgajani od nekoga izmed mnogih podložnikov, kot če jih vzgajajo njim enaki: dobro smemo pričakovati od zgoraj le v primeru, da je vzgoja tam izbornejša! Zato so tu v glavnem pomembna privatna prizadevanja in ne tudi pomoč knezov, kot je mislil Basedow in drugi, kajti izkustvo uči, da nimajo v nameri najboljšega na svetu, ampak prej blagor svoje države, da dosežejo svoje cilje. Dajejo pa denar: zato jim je treba pustiti, da načrtajo načrt zanjo. Tako je v vsem, kar zadeva vzgojo človeškega duha in razširjanje človeških spoznanj. Moč in denar ne usmeta, kvečjemu olajšujeta. Vendar bi lahko zmogla, če državna ekonomija ne bi vnaprej zaračunavala obresti za cesarsko blagajno. Tudi akademije tega do sedaj niso počele in da bodo to še počele, ni bilo nikoli videti manj mogoče kot je zdaj.

Potemtakem naj bi bila ureditev šol odvisna le od sodbe najbolj razsvetljenih poznavalcev. Vsa kultura se začne pri zasebniku in se razširja od tod. Zgolj prek truda oseb z razširjenimi nagnjenji, ki se udeležujejo najboljšega za svet in so sposobni ideje prihodnjega boljšega stanja, je mogoče postopno približevanje človekove narave k njenemu namenu. Poglejte, prenekateri odličnik ima narod vendar zgolj za del naravnih dobrin, zato skrbi, da se bo pomnožil. V najboljšem primeru zahtevajo izvedenost [Geschicklichkeit], a zgolj zato, da lahko podložnike toliko bolje uporabljajo kot orodje za svoje namere. Zasebniki morajo seveda tudi najprej imeti pred očmi naravni namen, potem pa še zlasti razvoj k človečnosti in gledajo naj, da niso le spretni, ampak tudi nramni, in, kar je najtežje, da poskušajo nasledstvo pripeljati dalje, kot so sami prišli.

Pri vzgoji moramo torej človeka 1) *disciplinirati*. Disciplinirati pomeni poskušati preprečiti, da živalskost človeštva niti posamezniku niti družbenemu človeku ni v škodo. Disciplina je torej le brzdanje divjosti.

2) Človeka moramo *kultivirati*. Kultura obsega učenje in poduk. Poskrbi za izvedenost. Ta pomeni posedovanje zmožnosti, ki zadostuje za vse poljubne namene. Ne določa nobenih namenov, temveč to kasneje prepusti okoliščinam.

Nekatere izvedenosti so venomer dobre, npr. branje in pisanje; druge samo za nekatere namene, kot na primer glasba, da nas naredi priljubljene. Zaradi množine namenov postane izvedenost do neke mere neskončna.

3) Gledati pa moramo tudi na to, da človek postane *pameten*, da spada v človeško družbo, da je priljubljen in da ima vpliv. K temu spada določena vrsta kulture, ki jo imenujemo *civiliziranost*. Zanja so potrebne olika, priljudnost in določena pamet, sledeč kateri človek lahko vse ljudji uporablja za svoje končne cilje. Ravna se po spreminjajočem se okusu dobe. Tako so bile še pred nekaj leti v družabnem občevanju priljubljene ceremonije.

4) Gledati moramo tudi na *moraliziranje*. Človek naj ne bo le izveden za vsako vrsto namenov, temveč naj tudi dobi prepričanje, da bo izbral zgolj dobre namene. Dobri nameni so tisti, ki jih mora vsak nujno priznavati; in obenem so vedno lahko tudi nameni vsakogar.

Prevedel Aleš Košar*

* Prevedeno iz: Kant, Werkausgabe, Bd.12, *Schriften zur Anthropologie, Geschichtsphilosophie, Politik und Pädagogik* (Suhrkamp Taschenbuch Wissenschaft; 193), 9. Auflage, 1995, str. 399–401, 407–408, 697–707.
